

Załącznik nr 3

ks. dr Piotr Towarek

wykładowca

Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elbląskiej w Elblągu

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Piotr Towarek

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe:

1997 - Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa, tytuł zawodowy magistra teologii

2003 - Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin, licencjat z liturgiki

2004 - Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin, tytuł zawodowy magistra muzykologii

2006 - Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin, doktor nauk teologicznych w zakresie teologii pastoralnej, rozprawa doktorska pt. *Liturgia i teologia egzorcyzmów w księgach liturgicznych po Soborze Watykańskim II*

2021 - Pontificia Facoltà Teologica "San Bonaventura" – Seraphicum, Roma, miesięczny staż naukowy

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

Wykładowca (umowa o dzieło):

1998-2002 - Pomezński Instytut Teologiczny w Elblągu

2006-2023 - Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elbląskiej w Elblągu

2006-2016 - Misyjne Seminarium Duchowne Księży Werbistów w Pieniężnie

2009-2016 - Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

2017-2020 - Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie:

Studia podyplomowe - Doskonalenie specjalistyczne z teologii w Elblągu

4. Tytuł głównego osiągnięcia naukowego:

Cykl dziesięciu artykułów powiązanych tematycznie pt. Wielkie formy muzyczne miejscem teologicznej pamięci o Świętych:

1. *Maria Magdalena w wielkich formach muzycznych*, w: *Św. Maria Magdalena w wierze, pobożności, teologii i sztuce - dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna*, red. bp J. Jezierski, K. Parzych-Blakiewicz, ks. P. Rabczyński, Olsztyn 2015, s. 143-156.

2. *Święta Katarzyna Aleksandryjska w muzycznych opracowaniach mszalnych i oratoryjnych*, w: *Święta Katarzyna Aleksandryjska w wierze, pobożności, teologii i sztuce - dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna*, red. bp J. Jezierski, K. Parzych-Blakiewicz, ks. P. Rabczyński, Olsztyn 2016, s. 153-165.
3. *Wielkie formy muzyczne dedykowane Matce Bożej Gietrzwałdzkiej*, w: *Matka Boże Gietrzwałdzka w wierze, pobożności, teologii i sztuce – dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna*, red. K. Parzych-Blakiewicz, S. Kuprjaniuk, Olsztyn 2018, s. 243-262.
4. *Wielkie formy muzyczne dedykowane św. Jakubowi Większemu*, w: *Święty Jakub Apostoł (Większy) w wierze, pobożności, teologii i sztuce – dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna*, red. K. Parzych-Blakiewicz, E.M. Mączka, Olsztyn 2018, s. 111-133.
5. *Wielkie formy muzyczne dedykowane św. Jackowi Odrowążowi*, „Studia Elbląskie” 20(2019), s. 177-192.
6. *Modlitwa „Sub Tuum praesidium”: czas powstania, miejsce w liturgii oraz recepcja w kulturze muzycznej. Zarys problematyki*, „Vox Patrum” 80(2021), s. 239-268.
7. *Wielkie formy muzyczne dedykowane św. Józefowi*, „Studia Elbląskie” 22(2021), s. 227-257.
8. *Messe Kompositionen zu Ehren der Heiligen Anna. Umriss der Problematik*, „Roczniki Humanistyczne” t. 69, nr 12(2021), s. 183-196.
9. *Wielkie formy muzyczne dedykowane św. Annie*, w: *Święta Anna w wierze, pobożności sztuce – dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna*, red. E.M. Mączka, S. Mikołajczak, Olsztyn 2021, s. 131-154.
10. *Św. Marcin z Tours w średniowiecznych propriach mszalnych. Zarys problematyki*, w: *Święty Marcin w wierze, pobożności sztuce – dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna*, red. E.M. Mączka, S. Mikołajczak, M. Piechocka-Kłós, ks. P. Towarek, Olsztyn 2022, s. 53-74.

Wprowadzenie

Egzamin maturalny zdałem w 1991 roku, po czym wstąpiłem do Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie. W związku z reorganizacją struktur administracyjnych Kościoła w Polsce (utworzenie Diecezji Elbląskiej) po dwóch latach studiów w Olsztynie, od roku 1993, kontynuowałem naukę w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Elbląskiej w Elblągu. Przygotowując pracę magisterską, zająłem się rytuałem warmińskim bp. Karola Hohenzollerna z 1800 roku. Czyniłem to pod kierunkiem ks. prof. Władysława Nowaka (Olsztyn). Studium to zmotywowało mnie do pogłębienia znajomości języka staroniemieckiego, łaciny, a zwłaszcza liturgii Kościoła. W okresie seminaryjnym prowadziłem od 1993 r. jako kleryk-dyrygent założony przeze mnie chór seminaryjny.

Od pracy magisterskiej do rozprawy doktorskiej

Egzamin magisterski złożyłem w 1997 r. w Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, przedstawiając pracę magisterską pt. *Śłużba Boża w świetle rytuału biskupa Karola Hohenzollerna z 1800 roku* obroniłem w 1997 r. (promotor: ks. prof. Władysław Nowak, recenzent: ks. prof. Bogusław Nadolski TChr). Po ukończeniu studiów i otrzymaniu święceń kapłańskich pracowałem przez dwa lata jako wikariusz w parafii katedralnej św. Mikołaja w Elblągu. W tym samym momencie rozpocząłem na mocy dekretu Biskupa Elbląskiego pracę dydaktyczną w WSD DE Elbląg jako dyrygent chóru seminarium, a

rok później jako wykładowca muzyki kościelnej w Pomezjańskim Instytucie Teologicznym w Elblągu. Uczestniczyłem także w Komitecie przygotowującym wizytę papieża Jana Pawła II w Elblągu, będąc odpowiedzialnym za oprawę muzyczną tego wydarzenia (6 czerwca 1999). W 1999 r. zostałem skierowany przez Biskupa Elbląskiego na studia specjalistyczne w Instytucie Muzykologii KUL w Lublinie, a równocześnie studia doktoranckie z zakresu liturgiki w Wydziale Teologii KUL. W 2000 r. powstała z mojej inicjatywy w Elblągu i jest przeze mnie prowadzona do dziś orkiestra kameralna *Capella Sancti Nicolai*, która towarzyszy swoją muzyką ważnym wydarzeniom życia diecezji.

W 2004 r. zdałem egzamin magisterski z muzykologii przedkładając pracę magisterską pt. *Postulaty organmistrzowskie Arnolta Schlicka w traktacie „Spiegel der Orgelmacher und Organisten” z 1511 r.* (promotor ks. prof. Jan Chwałek, recenzent: prof. Stanisław Dąbek). W 2006 r. obroniłem pracę doktorską zatytułowaną: *Liturgia i teologia egzorcyzmów w księgach liturgicznych po Soborze Watykańskim II* (promotor: ks. prof. Zbigniew Wit, recenzenci: ks. prof. Władysław Głowa (KUL), ks. prof. Władysław Nowak (UWM Olsztyn)). Rozprawa doktorska otrzymała wyróżnienie Wydziału Teologii KUL. W 2008 r. po korektach i uzupełnieniach dysertacja ta została opublikowana jako monografia pt. *Egzorcyzm: historia, liturgia, teologia* (Olsztyn: Studio Poligrafii Komputerowej SQL). W 2009 r. wyróżniono ją ogólnopolską nagrodą im. ks. prof. Adama Duraka z zakresu teologii, w kategorii: najlepsza publikacja roku. Praca ta stanowi studium nad genezą i kształtowaniem się formuł oraz rytów egzorcyzmu w Kościele, wraz z nowatorskim ukazaniem teologii tego sakramentu (egzorcyzm jako: epifania Boga, ujawnienie natury i działania złego ducha, autoapologia Jezusa Chrystusa, epikleza Ducha Świętego, objawienie wspólnoty eklezjalnej, zapowiedź czasów eschatycznych). Jej treść, jak też bogata bibliografia (źródła, monografie, opracowania polskie i zagraniczne) wyznaczyły szlak dla dalszych badań w tym obszarze (zob. Jadwiga Zięba, *Egzorcyci: historia, teologia, prawo, duszpasterstwo*, Kraków 2012, s. 17). W związku z dużym zainteresowaniem tym opracowaniem zmuszony byłem przygotować jego drugie wydanie, które ukazało się w 2013 roku. W ciągu kolejnych kilku lat zaproszony byłem do wygłoszenia kilkudziesięciu prelekcji o charakterze naukowym, a zwłaszcza popularno-naukowym poświęconych dziejom, liturgii oraz teologii egzorcyzmu. W 2010 r. Biskup Elbląski ustanowił mnie egzorcystą diecezjalnym. Urząd ten sprawuję nieprzerwanie do dziś.

Zaangażowanie akademickie, dydaktyczne, redaktorskie, organizacyjne

Po obronie doktoratu powróciłem do rodzimej diecezji, gdzie podjąłem pracę dydaktyczną jako wykładowca muzyki kościelnej oraz liturgiki w Wyższym Seminarium Duchownym w Elblągu. W dalszym ciągu kontynuowałem też moją pracę z chórem seminaryjnym oraz orkiestrą kameralną *Capella Sancti Nicolai*. Ponadto pracowałem jako wykładowca w innych jednostkach naukowych. W Misyjnym Seminarium Duchownym Księży Werbistów w Pieniężnie (2006-2017) prowadziłem wykłady z liturgiki, a w Wydziale Teologii UWM w Olsztynie (2009-2016) wykłady monograficzne z dziejów egzorcyzmu oraz wiedzy o muzyce. W latach 2017-2020 wykłady z dziejów egzorcyzmu podjąłem również w ramach Studiów Podyplomowych – Doskonalenie specjalistyczne z teologii w Elblągu (jednostka organizacyjna: Wydział Teologii UWM w Olsztynie). Praca wykładowcy zaowocowała powstaniem pod moim kierunkiem dwunastu prac magisterskich. Są to opracowania nawiązujące do liturgii Kościoła, muzyki liturgicznej, symboliki chrześcijańskiej.

W latach 2006-2016 pracowałem w Zespole Państwowych Szkół Muzycznych w Elblągu, prowadząc zajęcia z religii oraz z kameralnym zespołem muzyki kościelnej (jedyne tego typu

przedmiot w skali Polski) w ramach mojego własnego autorskiego programu. Zespół ten, składający się z kilkunastu instrumentalistów, przygotowywał pod moim kierownictwem w ramach zajęć szkolnych repertuar utworów liturgicznych, którego prezentacja odbywała się następnie w każdą niedzielę podczas Mszy świętej w kościele pw. Miłosierdzia Bożego w Elblągu. To ważne w moim życiu doświadczenie, prowadzone w innej aniżeli uczelnia wyższa jednostce, bo na gruncie szkoły i parafii, zaowocowało ubogaceniem poprzez piękno muzyki nie tylko obrzędów liturgicznych, ale także uczestniczących w takiej liturgii.

Jako delegat biskupi ds. muzyki kościelnej zająłem się także działalnością animującą i moderującą na tej płaszczyźnie grupy katolików świeckich w diecezji. Chodzi o wydarzenia integrujące środowisko, kształtujące duchowość, wychowujące do liturgii oraz poprawnego przygotowania repertuaru śpiewów mszalnych, zwłaszcza zaś wskazanie na ich znaczenie, funkcje oraz wymiar teologiczny. Na tym gruncie organizuję systematycznie w Elblągu od 2006 r. Dzień Cecyliański, gromadzący organistów i chórzystów diecezji. W 2008 r. zorganizowałem pierwszy w historii diecezji Kongres Muzyki Liturgicznej, któremu towarzyszyła sesja naukowa. W tym samym roku rozpocząłem prowadzenie projektu pt. Elbląska Szkoła Kantorów, a w 2009 diecezjalnych Warsztatów Muzyki Liturgicznej w Pasłęku. Ponadto systematycznie przygotowuję jako dyrygent wraz z chórem seminaryjnym i orkiestrą kameralną *Capella Sancti Nicolai* oprawę muzyczną najważniejszych uroczystości diecezjalnych (inauguracje roku akademickiego w WSD Elbląg, ingres biskupi, święcenia biskupie, diakonatu i prezbiteratu, Triduum Paschalne w katedrze elbląskiej). To kolejna ważna, obok naukowej, płaszczyzna dydaktyki, wychowania, a nade wszystko ewangelizacji przez piękno muzyki. Od 2014 r. z upoważnienia Biskupa Elbląskiego przewodniczę diecezjalnej Komisji ds. muzyki kościelnej. Jestem też członkiem Komisji ds. liturgii oraz innych gremiów diecezjalnych.

W 2017 r. zostałem powołany przez Biskupa Elbląskiego na stanowisko redaktora naczelnego „Studiów Elbląskich”, czasopisma naukowego Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elbląskiej. Dzięki wytężonej pracy, zwłaszcza zaś przygotowaniu profesjonalnej dwujęzycznej strony internetowej tego rocznika, korekcie zasad edycji oraz recenzowania, a także włączeniu go do międzynarodowych baz indeksacyjnych, udało się wprowadzić „Studia Elbląskie” na listę czasopism punktowanych MNiSW. Praca na stanowisku redaktora naczelnego zaowocowała także nawiązaniem międzynarodowych kontaktów, tak z autorami artykułów, jak też recenzentami (Europa, Ameryka Północna, Australia). Oprócz tego jestem również redaktorem „Elbląskich Wiadomości Diecezjalnych”, „Kalendarza liturgicznego Diecezji Elbląskiej”, „Informatora Diecezji Elbląskiej”, a także korespondentem KAI, rzecznikiem prasowym, redaktorem i administratorem oficjalnej strony internetowej diecezji.

Od 2016 r. zatrudniony jestem na stanowisku kapelana i sekretarza biskupa diecezjalnego. Ze względu na ten rodzaj pracy i pełnionej służby uczestniczę też m.in. w dialogu ekumenicznym prowadzonym przez bp. Jacka Jezierskiego (delegata Konferencji Episkopatu Polski) z Kościołem Polskokatolickim w RP. Owocem tego jest mój udział w komitetach przygotowujących ogólnopolskie seminaria naukowe na tym gruncie, a także moje publikacje w monografiach, które są pokłosiem powyższych spotkań. Jako sekretarz biskupa diecezjalnego uczestniczyłem także w komitetach organizacyjnych konferencji naukowych związanych z życiem Kościoła partykularnego (Sympozja Dorotańskie w Kwidzynie, Konferencja naukowa w 25-lecie powstania diecezji elbląskiej, Międzyuczelniane Konferencje Naukowe „Inspiracje Jana Pawła II dla współczesności”), jak również konferencjach organizowanych przez takie ośrodki naukowe jak np. Wydział Teologii UW w Olsztynie oraz Instytut Historii UKSW w Warszawie.

Badania hagiologiczne

Ważną cezurę w moim życiu naukowym stanowi rok 2014. Wówczas za przyczyną bp. Jacka Jezierskiego (nowego Biskupa Elbląskiego) uczestniczyłem po raz pierwszy jako prelegent w seminarium hagiologicznym zorganizowanym przez Wydział Teologii UWM w Olsztynie, które poświęcone zostało św. Marii Magdalenie. Chodziło tu przede wszystkim o refleksję odkłamującą nieprawdziwy i upowszechniony w świadomości obraz Świętej, o ukazanie jej prawdziwego profilu w wierze, pobożności i teologii, ale także w sztuce, literaturze, malarstwie, muzyce, filmie, dawniej i dziś. Chodziło też o spojrzenie na postać Świętej w perspektywie uniwersalnej, jak też regionalnej. To stały interdyscyplinarny szablon, którym posługuje się środowisko warmińskich teologów w opracowaniu profilu danej świętej lub świętego. Udział w tym wydarzeniu, wygłoszona wówczas prelekcja (jak również te w kolejnych latach), a zwłaszcza przygotowany przeze mnie tekst do publikacji w monografii wieloautorskiej, otworzył w moim życiu naukowym całkowicie nową i oryginalną ścieżkę badawczą.

Rozwinięcie: Święci i wielkie formy muzyczne

Wiadomo, że świat muzyki poważnej jest bogaty w dzieła muzyczne. Ogromna część tych dzieł to kompozycje określane jako religijne, sakralne, bądź też liturgiczne. Okazuje się, że dużą grupę wśród nich stanowią utwory dedykowane Świętym. Są to oczywiście pieśni kościelne, ale także wielkie formy muzyczne¹. Do grupy tej należą przede wszystkim dzieła związane z Mszą dedykowaną danemu Świętemu, a więc przeznaczone do użytku w liturgii. Chodzi tu o: propria mszalne (introity, wersety Alleluja, sekwencje, ofertoria, czy też *communiones*) oraz cykle mszalne, czyli tzw. *Ordinarium Missae* (*Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei*). Obok nich, istnieje też druga grupa wielkich form muzycznych, którą stanowią pozaliturgiczne dzieła dedykowane Świętym. Należą do niej: kantaty, loratoria, a także opery.

Przedstawiony przeze mnie cykl powiązanych ze sobą tematycznie artykułów związany jest przede wszystkim z zagadnieniem hagiologii aspektowej². Tak, jak już wspomniałem, został on wypracowany w oparciu o doświadczenia badawcze naukowców Wydziału Teologii UWM w Olsztynie (zwłaszcza bp. dr. Jacka Jezierskiego oraz prof. Katarzynę Parzych-Blakiewicz), które zaowocowały zintegrowaną współpracą interdyscyplinarną nad tematyką dotyczącą świętych i świętości³. Pozwoliło to na opracowanie nowatorskich katalogów (przeглядów) wybranych wielkich form muzycznych dedykowanych: Najświętszej Maryi Pannie, św. Józefowi, św. Jakubowi Większemu (Starszemu), św. Annie, św. Marii Magdalenie, św. Katarzynie Aleksandryjskiej, św. Marcinowi z Tours, św. Jackowi Odrowążowi, czy też świętym Cyrylowi i

¹ Forma muzyczna – jeden z głównych terminów w teorii muzyki oraz w praktyce muzycznej; ogólna budowa utworu muzycznego; efekt współdziałania elementów dzieła muzycznego; środek realizacji wyrazu emocjonalnego dzieła muzycznego za pomocą konkretnych technik kompozytorskich, związany zawsze ze środkami wykonawczymi (z obsadą). Do wielkich form instrumentalnych należą: sonata, symfonia, koncert; do wielkich form wokalnych lub wokarno-instrumentalnych: motet, msza, kantata, oratorium, opera. Zob. J. Chomiński, *Forma*, w: *Encyklopedia muzyki*, red. A. Chodkowski, Kraków 2001², s. 272-277.

² O systematyce badań na gruncie hagiologii pisze ks. prof. Ireneusz Werbiński: *Problemy i zadania współczesnej hagiologii*, Toruń 2004.

³ K. Parzych-Blakiewicz, *Hagiologia 'aspektowa' jako perspektywa integracji badań teologicznych i nieteologicznych*, „*Studia Warmińskie*” 56(2019), s. 249-264; K. Parzych-Blakiewicz, *Warmińska hagiologia (2010-2018)*, „*Studia Elbląskie*” 20(2019), s. 285-300.

Metodemu (choć ten ostatni ze wskazanych tekstów drukiem ukaze się dopiero w grudniu tego roku, to mimo tego włączam go jako artykuł do całego cyklu, gdyż stanowi integralną część całości). W każdym z zaprezentowanych przeze mnie katalogów dzieł muzycznych zachowany został układ chronologiczny, a więc przegląd kompozycji od okresu średniowiecza i renesansu, poprzez czasy nowożytne (barok, klasycyzm, romantyzm), aż po XX i XXI wiek. Zgromadzony materiał zadziwia swoim bogactwem. Potwierdza, że poczynając od średniowiecza, w każdej kolejnej epoce dziejów, wielkie formy muzyczne stanowią swoiste miejsce teologicznej pamięci o Świętych. Inaczej mówiąc: Święci inspirowali i inspirują wciąż twórców muzyki, zwłaszcza muzyki sakralnej, muzyki liturgicznej, która jako sztuka używa im miejsca, pamięta o nich, stając się platformą transmisji teologicznego przesłania.

Takie ujęcie zagadnienia łączy się z klasyfikacją przedstawioną przez ojca profesora Stanisława C. Napiórkowskiego OFMConv. Poszerza on refleksję Melchiora Cano dotyczącą *loci theologici*⁴, wprowadzając podział miejsc teologicznych na natchnione (Pismo Święte) oraz nienatchnione. W tej drugiej grupie, oprócz np. symbolów wiary, liturgii, zmysłu wiary, nauczania soborów powszechnych i papieży, o. prof. Napiórkowski wskazuje także na sztukę sakralną, jako jeden z pomników (miejsc) tradycji chrześcijańskiej. Słusznie też zauważa, że teologowie stanowczo za mało korzystają ze sztuki sakralnej jako „miejsca teologicznego”⁵. Tymczasem w dialogu między Ewangelią a kulturą, za pomocą historii, literatury pięknej, a także sztuki można łatwo zbudować pomost porozumienia. Teolog, który zaprzyjaźni się z tą humanistyczną „trójcą”, znajdzie wdzięcznych odbiorców swego przesłania – twierdzi o. Napiórkowski⁶. Moje badania potwierdziły postawioną w ten sposób tezę. Zdecydowałem się podążać za myślą wybitnego teologa dogmatyka, by odkryć, że dawne i współczesne wielkie formy muzyczne dedykowane Świętym, stanowią interesujące dla teologa *loci theologici*, swoistą platformę dla teologicznej refleksji. W przywołanych przeze mnie dziełach muzycznych wyraża się bowiem wiara twórców oraz fundatorów, fascynacja osobami i życiem Świętych, a także potrzeby kultu chrześcijańskiego. Kompozycje muzyczne dotyczące Świętych oddziałują nieraz bardziej intensywnie na sferę emocji i przeżyć odbiorców, aniżeli kazania i literatura hagiograficzna (np. *Beatus vir* Henryka Mikołaja Góreckiego, czy też *Beatus Vir, Sanctus Martinus* Pawła Łukaszeńskiego).

Dedykowane Świętym msze, motety, kantaty, oratoria i opery wypełniają również ważną funkcję apologetyczną, zwłaszcza we współczesnym, zsekularyzowanym świecie. Potwierdza to kard. Joseph Ratzinger, który w słynnym „Raportie o stanie wiary” mówi: „Apologia chrześcijaństwa mogłaby oprzeć się tylko na dwu argumentach: *Świętych*, których wyłonił Kościół, i *Sztuce*, która wyrasta z jego wnętrza”⁷. Moje badania, związane z prezentacją wielkich form muzycznych dedykowanych Świętym, potwierdziły myśl tego wielkiego teologa. Chodzi tu o kulturotwórczą funkcję chrześcijaństwa, które wciela wiarę w kulturę, czyni *sacrum* bliższymi człowiekowi, a w ten sposób również dokonuje swoistej humanizacji kultury.

⁴ M. Cano, *O źródłach teologii*, przekł. J. Wojtkowski, Olsztyn 2016; B. Sesboüé, *Historia dogmatów*, t. IV: *Słowo zbawienia*, tłum. P. Rak, Kraków 2003, s. 146.

⁵ S.C. Napiórkowski, *Jak uprawiać teologię*, Wrocław 1991, s. 123.

⁶ Tamże, s. 145.

⁷ *Raport o stanie wiary: z ks. kardynałem Josephem Ratzingerem rozmawia Vittorio Messori*, tłum. pol. Z. Oryszyn, J. Chrapek, Warszawa-Struga 1986, s. 111; J. Ratzinger, *Opera Omnia*, t. XIII/1: *W rozmowie z czasem*, wyd. pol., red. K. Góźdz, M. Górecka, Lublin 2017, s. 131.

Z drugiej strony kultura, w tym przypadku kultura muzyczna, staje się nośnikiem wartości chrześcijańskich, biorąc udział w przekazie wiary, zwłaszcza kolejnym pokoleniom.

Źródła, metoda, cel

Źródłami prezentowanego przeze mnie osiągnięcia są kompozycje muzyczne o charakterze liturgicznym i sakralnym, a więc wielkie formy muzyczne, wykonywane niegdyś w ramach liturgii w kościołach, a współcześnie także w salach koncertowych. Chodzi tu przede wszystkim o krytyczne wydania materiału nutowego wraz z liturgicznym lub religijnym tekstem mszy, motetów, kantat, oratoriów, czy też oper, opatrzone specjalistycznym komentarzem. Chodzi też o księgi liturgiczne, np. mszały, lekcjonarze, graduaty. Nie jest możliwe dotarcie do każdego dzieła muzycznego, zwłaszcza tego, które pochodzi z okresu średniowiecza. Dlatego tym bardziej użyteczne okazały się tutaj monografie i opracowania niektórych autorów (np. Hieronim Feicht, Karl-Heinz Schlager, Jerzy Pikulik, Henryk Kowalewicz, Michael Alan Anderson, Yossi Maurey), zawierające (zwłaszcza w aneksach) katalogi, bądź też najważniejsze fragmenty omawianych kompozycji. Ważnymi źródłami w przedkładanym studium są również: żywoty, legendy, passio, apokryfy, biografie Świętych, a także dokumenty Kościoła.

Prezentowane osiągnięcie ma charakter interdyscyplinarny. Powstało na styku badań nad kultem chrześcijańskim i muzyką. Dlatego przyjąłem w nim metody właściwe dla badań dotyczących dziejów liturgii, hagiografistyki oraz stosowane w badaniach nad dziełem muzycznym. Na tym właśnie gruncie zainteresowało mnie poszukiwanie odpowiedzi na pytania: jak w ciągu stuleci kształtowało się oddziaływanie Świętych na muzykę sakralną? Czy istniało dawnej i istnieje współcześnie nadal zainteresowanie Świętymi ze strony twórców wielkich form muzycznych? Czy warsztat kompozytorski i muzyka w nim powstająca może być także dziś w tym znaczeniu *locus theologicus*?

Najświętsza Maryja Panna

Przeprowadzona przeze mnie kwerenda potwierdziła, że ogromna większość wielkich form muzycznych dedykowanych Świętym to kompozycje ku czci Najświętszej Maryi Panny. Jest Ona bowiem w liturgii Kościoła wspominana zawsze jako pierwsza spośród nich. Jest wspominana „najpierw” (*in primis*), co podkreśla specyficzny walor tej czci i szacunku w stosunku do pozostałych Świętych (kult *latriae* – jest należny Trójcy Świętej; kult *duliae* – Maryi i Świętym). W przygotowaniu kolekcji kompozycji dedykowanych Najświętszej Dziewicy moja uwaga skupiła się na starożytnej modlitwie maryjnej „*Sub Tuum praesidium*”. Jest to jeden z wielu przykładów wykorzystania przez kompozytorów ważnego w skarbcu modlitw Kościoła tekstu, a także złączonej z nim melodii gregoriańskiej (podobnie jak: *Ave Maris stella*, *Salve Regina*, *Ave Regina caelorum*). Potwierdzają to dwa cykle mszalne „*Sub Tuum praesidium*”, czyli msze oparte o tematy zaczerpnięte z gregoriańskiej melodyki tej antyfony (Obrecht, La Rue), a także liczne motety okresu renesansu (Palestrina, de Rore, Willaert, Morales), baroku (Mielczewski, Pękiel, Charpentier, Zelenka), klasycyzmu (Mozart) czy też romantyzmu (Gounod, Saint-Saëns, Moniuszko). Odkrywcze na tym gruncie okazało się bogate świadectwo kompozytorów XX (Perosi, van Looy, Sawa, Bartolucci), a zwłaszcza XXI wieku (Villard, Molinari, Ward, Pandolfo, Militello, Majka, Czerniewicz, Łukaszewski, Kramarz). To właśnie dzięki tej ostatniej grupie twórców przypomina się współczesnym słuchaczom i odbiorcom muzyki o Theotokos, Bożej Rodzicielce, która jest Orędowniczką, Pocieszycielką, Pośredniczką. W ten sposób słowa tej starożytnej, może niekiedy zapomnianej modlitwy chrześcijańskiej, otrzymały za pomocą dźwięku, melodii i harmonii, jakby nową siłę przekazu i ekspresję, wybrzmiewając jako maryjna katecheza już nie tylko w przestrzeni liturgii, już nie tylko wczoraj

(dawniej), ale także dziś, obecnie, zwłaszcza w ramach koncertów organizowanych w katedrach, kościołach, filharmoniach i teatrach muzycznych. Rzeczywiście możemy tu widzieć proces wcielania wiary w kulturę, która uczestniczy w procesie przekazywania tej wiary.

Prowadzone przeze mnie badania nad kompozycjami muzycznymi związanymi z modlitwą „Sub Tuum praesidium” pozwoliły dotrzeć do nie mniej ciekawych kwestii związanych z jej datacją. Jak wiadomo grecki tekst tej modlitwy znajduje się na odnalezionym w Egipcie z początkiem XX w. papirusie, który został zakupiony w 1917 roku przez John Rylands Library w Manchester i wydany w 1938 przez Colina Hendersona Robertsa. Dotychczas uważano, że jest to najstarsza zachowana wersja tej modlitwy. W dyskusji nad kwestią jej datacji wielu badaczy wskazywało na III wiek (Giamberardini, Starowieyski). Okazuje się jednak, że w świetle najnowszych badań paleograficznych należy przesunąć ten czas na VI/VII, a nawet VIII/IX wiek (Förster, de Bruyns, Effenberger). Według Förstera to wiedeński zapis antyfony pochodzący z VI/VII wieku powinien być dziś uważany za najstarszy (ed. Treu i Diethart, 1993). Warto podkreślić, że odkrycie austriackiego papirologa nie jest uwzględniane praktycznie w żadnym z nowszych poważniejszych opracowań na temat początków kultu maryjnego.

Obok modlitw pochodzących ze skarbca Kościoła inspiracją twórczą dla kompozytorów były w ciągu wieków i są także dziś miejsca szczególnego kultu Najświętszej Maryi Panny. Chodzi zwłaszcza o muzyczne odniesienie do konkretnego wizerunku, zwłaszcza obrazu. Przykładem są włączone do prezentowanej przeze mnie kolekcji kompozycje związane z sanktuarium maryjnym w Gietrzwałdzie. To przede wszystkim utwory powstałe w związku z 90. oraz 100. rocznicą objawień: „Msza na koronację obrazu Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej” (1967), a także „Polska Msza Maryjna” (1977). Obydwa dzieła opierają się o teksty znanej warmińskiej poetki Marii Zientary-Malewskiej, przy czym drugie z nich przyozdobił z niezwykłym kunsztem muzyką prof. Stefan Stuligrosz. Dla upamiętnienia 130. rocznicy objawień powstało „Oratorium Gietrzwałdzkie” (2006) autorstwa Jacka Sykulskiego, oparte o teksty łacińskich modlitw maryjnych, współczesne zbiory modlitw, parafrazy psalmów oraz fragmenty pieśni pielgrzymów warmińskich. W centralnym miejscu oratorium znalazła się „Litania do Pani Gietrzwałdzkiej”, która oparta została na wezwaniach, związanych z pięcioma tytułami maryjnymi: Panna Nadziej, Oblubienica, Panna radosna, Panna ubogich oraz Matka tych, co się nie spotkali. Matka Boża ukazana jest tutaj jako Pani Gietrzwałdzka, która daje warmińskiej ziemi oraz przybywającym do sanktuarium siłę, oświeca ich światłem, wzmacnia odwagę wśród cierpienia oraz uczy pojednania. Podobny profil Najświętszej Dziewicy ukazuje „„Kantata Maryjna” (2007) napisana przez wybitnego polskiego kompozytora i profesora Józefa Świdra (w przekazie medialnym zaistniała jako „Litania Gietrzwałdzka”). Również w tym przypadku wykorzystane zostały teksty łacińskich modlitw, a także polskojęzyczne fragmenty litanii oraz nowenny gietrzwałdzkiej. Współczesne, nieco archaizowane brzmienia, a także sopran wtopiony w partie chóru, podkreślają skupiony i kontemplacyjny charakter kompozycji Józefa Świdra. W utworze widoczna jest przewaga melodyki kantylenowej, o lirycznym, śpiewnym charakterze. W wybranych fragmentach kompozytor zastosował melodykę deklamacyjną, zbliżoną do mowy. Widać tu charakterystyczne dla twórczości Józefa Świdra zjawiska: emocjonalizm i silną ekspresję, nowy liryzm w falującej śpiewnej linii melodycznej, sacrum mające charakter prywatnej rozmowy z Bogiem, czy też nową tonalność i eufonię⁸. Podobne typy dedykacji muzycznych ku czci Najświętszej Maryi Panny odnaleźć można na

⁸ Zob. J. Szulakowska - Kulawik, *Józef Świder — muzyka, która czekała na postmodernizm*, Katowice 2008.

gruncie kultu maryjnego m.in. w sanktuarium jasnogórskim, Piekarach Śląskich, czy też Licheniu.

Święty Józef

Ciekawą część w prezentowanym zbiorze stanowią wielkie formy muzyczne dedykowane św. Józefowi. Chodzi tu o dużą grupę średniowiecznych propriów mszalnych (aklamacji alleluja z wersetem, sekwencji, *communiones*), a także cykle mszalne, litanie oraz oratoria. W gromadzeniu i uporządkowaniu tego materiału pomógł mi czas spędzony w ramach stażu naukowego w Papieskim Wydziale Teologicznym św. Bonawentury Seraphicum w Rzymie.

Kult św. Józefa w Europie rozwinął się zwłaszcza w XVII w. (papież Grzegorz V), szczególnie dzięki wpływom monarchii habsburskiej, z inicjatywy której został on ustanowiony patronem całego kraju (1676). Znalazło to oczywiście swoje odzwierciedlenie w dziełach tak znanych kompozytorów jak Zelenka, czy Bibier, ale także mniej rozpoznawalnych, związanych np. z sanktuarium św. Józefa w Krzeszowie (Wagner, Biechteler, Eberlin, Lolli). Św. Józef był też w minionych wiekach inspiracją dla twórców muzyki w Nowym Świecie. Chodzi tu np. o *Missa a la fuga de San Joseph*, dzieło włoskiego kompozytora G.B. Bassaniego, które znalazło się w zbiorach po redukcjach jezuickich na ziemiach Indian Chiquitos i Moxos (kompozycja odnaleziona przez Hansa Rotha, zrekonstruowana i wydana drukiem przez wybitnego muzykologa werbistę ks. prof. Piotra Nawrota (2000⁹ oraz 2008¹⁰). Kopista (kapelmistrz) dokonał w partyturze pierwotnego dzieła włoskiego mistrza uproszczeń, rezygnując z charakterystycznego dla katedr Europy *stile concertante*. W boliwijskich kopiach brak więc muzycznych zmagień pomiędzy solistami a chórem (tak, gdy chodzi o głosy, jak i instrumenty), zrezygnowano tu z repetycji słów, efektownych ozdobników oraz ograniczono liczbę instrumentów tylko do niezbędnych, a mianowicie: dwojga skrzypiec i *basso continuo*. Według ks. prof. Nawrota zabieg ten przeprowadzono po to, by uczynić z kompozycji Bassaniego dzieło liturgiczne, pozbawiając ją elementów, które zamiast chwalić Boga, rozpraszały zgromadzonych na modlitwie Indian, kierując uwagę na kunszt muzyczny artystów, a nie na Stwórcę. Drugi ciekawy przykład pamięci o św. Józefie na gruncie muzyki liturgicznej zza oceanu to *Missa Te Joseph celebrent*, której autorem jest Mauela de Zumaya, najśłynniejszy bodajże kompozytor okresu kolonialnego Nowej Hiszpanii i kapelmistrz katedry w mieście Meksyk. Rękopis mszy znajduje się obecnie w archiwum katedry w Oaxaca (sygn. 49.22), a edycji tego dzieła w nowoczesnej notacji podjął się w peruwiański muzykolog Aurelio Tello¹¹. Podobnie jak we wskazanych już wcześniej mszach maryjnych, tak i tutaj, konstrukcja części mszy oparta została na *cantus firmus*, tyle że w tym przypadku wywodzącym się z początkowych siedmiu dźwięków znanego hymnu nieszpornego pt. *Te Joseph celebrent*. Na gruncie europejskiej kultury muzycznej rozkwitają w tym okresie oratoria włoskich mistrzów (Cazzati, Colonna, Alberici, Perti, Corradini, Conte, Fischietti), spośród których na szczególną

⁹ Anónimo. *Misa a la Fuga de S. Joseph*, ed. P. Nawrot, La Paz: Plural Editores, 2000. W wydaniu tym zabrakło drugich skrzypiec (odnalezionych później) oraz *basso continuo*, które zaginęło w archiwum. Zob. Informacja uzyskana od ks. prof. Nawrota, któremu składam podziękowanie za przesłaną roboczą wersję wprowadzenia do drugiego wydania kompozycji, a także partyturę mszy.

¹⁰ *Missa a la Fuga de San Joseph. Odrinario de la misa. Giovanni Battista Bassani*, atr. Archivo Musical de Chiquitos. AMCh 031, Mi 01 para coro a cuatro, dos violines y continuo [+ Violín 1, Violín 2, Continuo]. ed. P. Nawrot, Santa Cruz de la Sierra (Bolivia) 2008.

¹¹ *Misas de Manuel de Sumaya (Archivo musical de la Catedral de Oaxaca)*, rev., est. y trans. A. Tello, *Tesoro de la Música Polifónica en México*, vol. 8, Mexio 1997, s. 29-82.

uwagę zasługuje dzieło G.B. Pergolesiego *La fenice sul rogo, ovvero La morte di San Giuseppe*. Wszystkie one nawiązują do apokryficznej „Legendy o św. Józefie Cieśli”, kształtując w świadomości odbiorców obraz „przejścia” św. Józefa z tego świata do wieczności, a tym samym podkreślając jego rolę jako patrona dobrej śmierci. Do wstawiennictwa św. Józefa nawiązują także dzieła braci Haydn, czy też kompozycje polskiego kompozytora Józefa Elsnera, czyli msza oraz *Motetto seu Offertorium de Sancto Josepho*, gdzie jest on ukazany jako: Oblubieniec Najświętszej Maryi Panny, ojciec i strażnik Zbawiciela, opiekun, obrońca i stróż ludu Bożego. Św. Józef stanowi też źródło inspiracji dla kompozytorów XX oraz XXI w., zwłaszcza na gruncie cyklów mszalnych (Peeters, Tinel, Krężołek, Kern, Korczak, Di Rocco), ale także dzieł oratoryjnych (Frisina, Goliński, Pałka, Schmid). Jest to bardzo ważny element konstrukcji każdego z prezentowanych przeze mnie katalogów. Potwierdzający, że teologiczna pamięć o Świętych dotyczy nie tylko przeszłości, ale również współczesności.

Święte kobiety: Anna, Maria Magdalena, Katarzyna Aleksandryjska

Inspiracją dla twórców wielkich form muzycznych są też święte kobiety. Wybrane przeze mnie przykłady to święte: Anna, Maria Magdalena i Katarzyna Aleksandryjska. Prowadzone badania pozwoliły na sformułowanie oryginalnych wniosków. Św. Anna, matka Maryi, a więc głowa królewskiego rodu, to w liturgicznej muzyce średniowiecza i renesansu europejskiego patronka szczęśliwego poczęcia i narodzin dziecka. Z jej imieniem związane zostały motety liturgiczne (Festa, Senfl, de Mantua, Lhéritrier, di Lasso, Mouton) oraz cykle mszalne (la Rue, Mielczewski), którymi ich fundatorzy, a więc królewskie i książęce rody starego kontynentu, pragnęli uzyskać jej przychylność i wstawiennictwo w sprawie najważniejszej: urodzin dziedzica, następcy tronu, zachowania ciągłości dynastii (zob. M.A. Anderson)¹². Stąd wielka popularność imienia Anna wśród panujących w ówczesnej Europie, a tym samym wielka ilość kompozycji przywołujących to imię we wskazanym już celu: *Ave prole fecundata - witaj brzemienna potomstwem*. Niezwykłym odkryciem okazały się na tym gruncie także badania dotyczące religijnej kultury muzycznej francuskiej Bretanii. Chodzi o dwudziestowieczne, współczesne cykle mszalne dedykowane św. Annie, związane z bretońskim sanktuarium jej objawień w Saint-Anne-d’Auray. Są one przesiąknięte chorałem gregoriańskim i nawiązują do bretońskich pieśni religijnych, które kompozytorzy włączyli w konstrukcję swoich dzieł postępując się w nich czasami także dialektem wanetejskim (Ropartz, Le Penven, Salaün, Le Marec). Podobne przykłady odnajdujemy w Polsce, jak choćby *Hymn do św. Anny* skomponowany w 2000 r. przez Józefa Świdra, w którym kompozytor wykorzystał tekst staropolskiej pieśni nieznanego autora: *Ja sobie wybrałem na obronę, Babkę Chrysta Pana, świętą Annę*.

Badania prowadzone nad wielkimi formami muzycznymi poświęconymi św. Marii Magdalenie potwierdziły, że jej osoba i życie stanowią przedmiot wielu kontrowersji również na gruncie muzyki. W okresie renesansu i baroku łączono z jej osobą części *ordinarium* i *proprium Missae*, zwłaszcza zaś motety związane z cyklem wielkanocnym. Jednak w epoce nowożytnej, gdy muzyka zaczęła coraz bardziej wyzwalać się od teologii, kompozytorzy pod wpływem myśli gnostycyckiej, ulegli trendom i modzie ukazywania Marii z Magdali, jako rywalki św. Piotra apostoła, a przede wszystkim jako towarzyszkii życia Jezusa, uwypuklając w tej relacji bardzo mocno wątek miłosny oraz erotyczny (oratoria i msze). Odnalezione przykłady kompozycji XX i XXI wieku, wskazały jednak również na odwrotny proces, czyli zdecydowane próby odkłamania wizerunku tej Świętej. W ten prąd, związany z ruchem odnowy biblijnej i

¹² M.A. Anderson, *St. Anne in Renaissance Music: Devotion and Politics*, Cambridge 2014.

liturgicznej, którego zwornikiem jest Sobór Watykańskim II, wpisują się muzyczne dzieła: Michaela Garniera, Williama Lloyda Webbera, Healeya Willana, a przede wszystkim Pawła Łukaszewskiego. Dzieło ostatniego ze wskazanych twórców, a więc *Missa de Maria a Magdala* (2010) pozwala współczesnym odbiorcom tej muzyki powrócić duchowo do ewangelicznego opisu Świętej, jako wiernej uczennicy Chrystusa, pierwszego świadka Jego zmartwychwstania oraz do tytułu, jaki nadali jej Ojcowie Kościoła: *apostola apostolorum - apostołka apostołów*.

Wielkie formy muzyczne to także miejsce przypomnienia o osobie i życiu św. Katarzyny Aleksandryjskiej. Myślimy tu o średniowiecznych propriach mszalnych, mszach, motetach, ale także barokowych oratoriach, jak np. *Oratorio di Santa Caterina* z ok. 1660 r. autorstwa włoskiego kompozytora Marco Marazzoliego. W dziele tym widzimy Katarzynę (sopran) oraz cesarza Maksencjusza (bas), który skazuje młodą chrześcijankę na karę więzienia, tortur i śmierci. W zakończeniu pojawiają się zaś takie postaci jak: Fede – Wiara (sopran) i Speranza – Nadzieja (alt) oraz chóry. Oratorium, jak też inne kompozycje dedykowane Świętej z Aleksandrii potwierdzają swoimi tekstami jej pochodzenie, wytrwałą wiarę, niezwykłą urodę, a nade wszystko rozwiewają wątpliwości co do faktu jej istnienia i działalności. Widać tu wyraźne nawiązania do znanych nam *Passio*, a także formularzy liturgicznych o Męczennicy Aleksandryjskiej.

Święci mężczyźni: Jakub apostoł Starszy, Marcin z Tours, Cyryl i Metody, Jacek Odrowąż

Dla twórców muzyki ważną inspiracją są też postacie świętych mężczyzn: apostołów, wyznawców, biskupów, czy też zakonników. W prezentowanej przeze mnie kolekcji wielkich dzieł muzycznych znalazły się te, które związane z imieniem: św. Jakuba apostoła Starszego, św. Marcina z Tours, świętych braci Cyryla i Metodego, a także św. Jacka Odrowąża.

Muzyczne kompozycje dedykowane św. Jakubowi Starszemu potwierdzają wyraźnie, że jego kult był powszechny niemal w całej Europie. Świadectwem tego są średniowieczne msze (*Missa Sancti Jacobi* z *Codex Calixtinus*, *Missa Sancti Jacobi* autorstwa G. Dufay'a), a także motety kompozytorów kręgu franko-flamandzkiego, hiszpańskiego, włoskiego i polskiego (np. M. Zieleński). Fundacja tych utworów wiąże się w wielu przypadkach z kościołami dedykowanymi św. Jakubowi, a ulokowanymi na jakubowych szlakach Europy. W utworach tych Święty określany jest bowiem apostołem Chrystusa, orędownikiem pielgrzymów, żołnierzem wiecznego Króla, ale także jako: światło i piękno Hiszpanii, gwiazda przewodnia i latarnia, co bezpośrednio łączy się z geograficznym położeniem sanktuarium w Composteli (niedaleko od morza oraz od przylądka Finis Terrae, uważanego w średniowieczu za najdalej na zachód ówczesnego świata). Potwierdzeniem powszechności czci św. Jakuba są cykle mszalne przełomu XIX/XX w., które związane są z ruchem cecyliańskim i próbami odnowy liturgii (Foerster, Quadflieg, Hohnerlein). Świadectwem inspiracji jaką daje św. Jakub współczesnym twórcom wielkich form muzycznych są msze autorstwa Yanna Olivett'a (Francja), Stefana Trennera (Niemcy) oraz Damijana Močnika (Słowenia), a na gruncie polskim „Oratorium Jakubowe” (2018) autorstwa Jerzego Cembrzyńskiego.

Bardzo ciekawe postrzeżenia płyną z analizy wielkich form muzycznych dedykowanych św. Marcinowi z Tours. Ponad wszelką wątpliwość jego kult, cześć, pamięć o nim, potwierdzone są przez liczne mszalne propria (wersety Alleluja, sekwencje), w tym także wielogłosowe motety (Brassart, de Grudencz, Rouillet, Fresneau, de Machaut), co wskazuje, że jest to Święty popularny w Europie, a jego grób i kolegiata w Tours to ważne, niemal tak jak jakubowa

Compostela, miejsce pielgrzymkowe. Zebrana przeze mnie kolekcja muzycznych kompozycji okresu średniowiecza ukazuje jednak coś więcej. Chodzi tu o dokonujący się w tym okresie, najpierw na gruncie kultu (a więc także w muzyce), a potem w świadomości ludzi, proces przeobrażenia św. Marcina: z mnicha – biskupa - wyznawcy, w szlachetnego rycerza i żołnierza Chrystusa (*miles Christi*), a więc w wyobrażenie, które wyparło niemal całkowicie trzy pierwsze, upowszechniając się na stałe w kulturze Europy. Proces ten związany był z tłem historycznym, a konkretnie z dramatyczną wręcz sytuacją polityczną Francji (wojna stuletnia z Anglią 1337–1453), w której zrodziło się religijne i polityczne pragnienie posiadania patrona i wspomożyciela, mającego w swej biografii żołnierski epizod¹³. Poszerzeniem tej refleksji ze wskazaniem na kolejne dzieła muzyczne aż do współczesności jest mój artykuł opublikowany w języku angielskim na łamach czasopisma „Nurt SVD”. Choć ukaże się on dopiero w czerwcu br., to wskazuję w tym miejscu na ten tekst, gdyż stanowi integralną część całości prezentowanego osiągnięcia (*Great musical forms dedicated to Saint Martin of Tours. Outline of the issues*, "Nurt SVD" 153/1(2023)). Znajdziemy tam omówienie dwóch średniowiecznych mszy ku czci św. Marcina (d'Amaerval, Obrecht), motety renesansu i baroku (di Lasso, Giovanni da Palestrina, de Monte, Handl, Marenzio, Anerio, Mielczewski), msze romantyzmu (Stahl, Kircher, Bottazzo) oraz XX i XXI wieku (Miškinis, Pitzl, Nowak, Halter), a także utwory oratoryjno-kantatowe (Kocsár, Schlenker) i hymny (Augustyn, Mniszek, Łukaszewski).

Wielkie formy muzyczne dedykowane świętym Cyrylowi i Metodemu to tekst, który napisałem po moim zeszłorocznym wystąpieniu w ramach XIV. Międzynarodowego Warmińskiego Seminarium Hagiologicznego w Olsztynie (Święci Cyryl i Metody w wierze, pobożności, teologii i sztuce – dawniej i dziś - perspektywa uniwersalna i regionalna). Mówiłem wówczas o kompozycji Michaela Haydna, czyli „Missa Sancti Cyrilli et Methodii” z 1758 roku. Zebrany później materiał pozwolił na poważne rozszerzenie tematu, o którym wspominam tutaj, gdyż również i ono stanowi integralną część całości prezentowanego osiągnięcia. Tekst ten ukaże się w języku angielskim w listopadowym wydaniu czasopisma naukowego „Forum Teologiczne” (*Great musical forms dedicated to Sts Cyril and Methodius*, „Forum Teologiczne” 24(2023)). Okazuje się, że repertuar wielkich form muzycznych dedykowanych Braciom Sołuńskim przeżywa wzmożony rozkwit w XIX wieku. Są to przykłady licznych kantat (Křížkovsky, Surzyński, Dinew) i hymnów (Liszt, Czajkowski, Borodin, Pipkov), które powstały w związku z obchodami millenijnych jubileuszy upamiętniających przybycie Braci Sołuńskich do Słowian, czy też śmierć św. Metodego. Co ciekawe, są one mocno związane z procesem przebudzenia narodowego Czechów, Słowaków, Chorwatów i Bułgarów. Kantata Křížkovsky’ego stanowi zaś najwybitniejszy muzyczny przejaw szczególnej koncepcji tradycji cyrylo-metodejskiej, która ukształtowała w XIX w. formę specyficznego katolicyzmu oraz idei niepodległościowych, stanowiąc podstawę tworzącej się czeskiej świadomości narodowej. Interesującym i odkrywczym okazała się także przywołana przeze mnie kolekcja mszy z *ordinarium Missae* pisanym na mocy przywileju papieskiego w tzw. głagolicy. Należy do niej monumentalna "Glagolská mše" Leoša Janáčka, ale też pokrewne dzieła czeskich i chorwackich kompozytorów (Říčovski, Foerster, Kožušníček, Douša, Janda, Kozinović, Novak, Sokol, Hanuš, Láník). Prezentowany zbiór wzbogacają współczesne dzieła sceniczne, takie jak np. wystawiona w bułgarskiej Operze Narodowej w Sofii opera Zhivki Klinkovej (1981/2021), czy też liczne oratoria i kantaty (Dinew, Širola, Krška, Andrašovan, Tučapský, Procházka, Krák). Są

¹³ W poznaniu tych procesów bezcenna okazała się znakomita monografia Yossiego Maureya pt. *Medieval Music, Legend, and the Cult of St Martin. The Local Foundations of a Universal Saint*, Cambridge 2014. Egzemplarz, który posiadam, jest najprawdopodobniej jedynym w Polsce.

to kompozycje oparte na gągolicznych testach liturgicznych oraz poezji i prozie związanej z rozkwitem myśli narodowej w XIX wieku. Ukazują one świętych Cyryla i Metodego nie tylko jako głosicieli Ewangelii i misjonarzy narodów słowiańskich, ale także jako nauczycieli kultury, dialogu i pojednania, a przede wszystkim jako twórców podstaw słowiańskiej tożsamości.

Kolekcję wielkich form muzycznych dedykowanych świętym mężczyznom wieńczy zbiór utworów związanych z imieniem św. Jacka Odrowąża. Należą do nich najpierw kompozycje monodyczne z XV i XVI wieku: oficja rymowane, łacińskie sekwencje, wersety *Alleluja*. Święty Jacek nazywany jest tutaj zwłaszcza ozdobą zakonu kaznodziejskiego i jego ojcem, najmędrszym doktorem i człowiekiem najdroższym Bogu. Przypomina się również o jego charyzmatycznej zdolności ewangelizacji i posługi słowa, cudotwórczej mocy oraz umiłowaniu Matki Bożej. W grupie kompozycji polifonicznych dedykowanych św. Jackowi znalazły się: polichóralny koncert kościelny *Ave Florum Flos Hyacinthe* Marcina Mielczewskiego, anonimowy koncert kościelny *Gaude Fili Hiacinte*, a także zupełnie nieznana na gruncie literatury przedmiotu kantata pt. *Święty Jacek Patron Korony Polskiej* (1780), której autorem jest polski kompozytor Jakub Gołąbek. Niestety materiał muzyczny tego utworu zaginął. Do czasów współczesnych przetrwało natomiast libretto, którego autorem jest ks. W. Sierakowski. Wydane 1780 r. u Ignacego Grebela w Krakowie, jest dziś dostępne w zasobach Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej we Wrocławiu (sygnatura oryginału XVIII – 8. 800). Świadectwo inspiracji jaką daje św. Jacek Odrowąż twórcom muzyki odnajdujemy także współcześnie. Przykładem tego są kompozycje mszalne: *Msza o św. Jacku Odrowążu* autorstwa Jacka Sykulskiego (2004) oraz *Missa in honorem sancti Hyacinthi* skomponowana przez Pawła Bębenka (2015). Druga ze wskazanych mszy, to dzieło przeznaczone na chór i orkiestrę, napisane w pierwszą rocznicę ingresu bp. Jacka Jezierskiego do katedry elbląskiej. Jego prawykonanie odbyło się pod moim kierownictwem w 2015 r. podczas VII. Warsztatów Muzyki Liturgicznej w Paśtęku, które odbywały się pod hasłem: *Ave florum flos*. Co więcej, kompozycja ta na trwałe została związana z liturgią mszalną, której przewodniczy obecny biskup elbląski. Jest to dobry przykład synergii, jaka wytworzona została w kontekście prowadzonych przeze mnie badań, a obszarem praktyki liturgicznej, potwierdzającej, że muzyka stanowić może także dziś instrument chrześcijańskiego zwiastowania, wskazania na Świętych, przypomnienia o ich imieniu oraz wstawiennictwie.

Podsumowanie

Podjęte studium wiązało się z pytaniem: jak w ciągu stuleci kształtowało się oddziaływanie Świętych na muzykę sakralną? Okazało się, że osoba i życie Świętych stanowiły przedmiot zainteresowania twórców wielkich form muzycznych nie tylko dawnej tj. w średniowieczu i czasach nowożytnych, ale także dziś. Muzyka współczesna stanowi więc nadal miejsce teologiczne w tym obszarze. Jest ona środowiskiem, w którym pamięć o Świętych żyje oraz inspiruje. Intuicja Melchiora Cano oraz Stanisława Celestyna Napiórkowskiego weryfikują się w tej przestrzeni pozytywnie. Inspirowanie się współczesnej muzyki Świętymi staje się także swoistą apologią chrześcijaństwa (Joseph Ratzinger).

Ukazane przeze mnie profile wybranych Świętych, naszkicowane na podstawie dedykowanych im wielkich form muzycznych, dopełniają niejako ich wizerunek ukształtowany przez historyków, liturgistów, teologów duchowości, pobożność ludową, pieśń kościelną, czy też sztukę: literaturę, malarstwo, rzeźbę, film. Prezentuję więc moje osiągnięcie badawcze jako element obszaru tzw. hagiologii aspektowej (por. K. Parzych-Blakiewicz), oznaczającej nowy poziom badań hagiologicznych, wyłaniającej się z klasycznej hagiologii (por. ks. Ireneusz

Werbiński). Prezentowane przeze mnie osiągnięcie potwierdza możliwość prowadzenia wieloaspektowych badań dotyczących Świętych. Chodzi tu zwłaszcza o poszukiwanie elementów *sacrum*, które zawarte są także we współczesnej kulturze muzycznej. Okazuje się, że stanowi ona również dziś *locus theologicus*.

5. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę i sztukę:

Promotor prac magisterskich alumnów WSD DE w Elblągu:

1. Dk. Grzegorz Furgał, *Śpiewy Wigilii Paschalnej w Mszałe Rzymskim Jana Pawła II z 2002 roku*, Wydział Teologii UWM w Olsztynie 2009.
2. Dk. Piotr Olechowski, *Śpiewy wielkopiątkowej Liturgii Męki Pańskiej w Mszałe Rzymskim Jana Pawła II z 2002 roku*, Wydział Teologii UWM w Olsztynie 2010.
3. Dk. Sylwester Nowokrzewski, *Kult Niepokalanego Poczęcia w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Elbląskiej*, Wydział Teologii UWM w Olsztynie 2011.
4. Dk. Marek Chodor, *Teologia i symbolika święceń prezbiteratu w świetle „Obrzędów święceń biskupa, prezbiterów i diakonów” z 1999 roku*, Wydział Teologii UWM w Olsztynie 2012.
5. Dk. Łukasz Jakubowski, *Znaczenie i praktyka ciszy w liturgii*, Wydział Teologii UWM w Olsztynie 2012.
6. Dk. Piotr Sulikowski, *Śpiewy Mszy Wieczery Pańskiej w Mszałe Rzymskim Jana Pawła II z 2002 roku*, Wydział Teologii UWM w Olsztynie 2012.
7. Dk. Sławomir Głodzik, *Śpiewy Niedzieli Palmowej w świetle Mszału Rzymskiego Jana Pawła II z 2002 roku*, Wydział Teologii UWM w Olsztynie 2014.
8. Dk. Sławomir Milde, *„Elevatio crucis” w liturgii i pobożności ludowej Kościoła*, Wydział Teologii UWM w Olsztynie 2014.
9. Dk. Jarosław Łukaszewski, *Rezurekcyjna teologia świętych olejów Kościoła*, Wydział Teologii UWM w Olsztynie 2015.
10. Dk. Piotr Sasuła, *Symbolika "Baranka" w liturgii Kościoła*, Wydział Teologii UWM w Olsztynie 2015.
11. Dk. Dawid Krawiec, *Teologia mszalnych śpiewów uwielbienia*, Wydział Teologii UWM w Olsztynie 2018.
12. Dk. Krzysztof Lewandowski, *Teologia pieśni ku czci św. Józefa na podstawie wybranych śpiewników kościelnych*, Wydział Teologii UWM w Olsztynie 2023.

Organizator i moderator projektów:

- **Festiwal „Paschalia Elbingensia”** (13 marca – 6 kwietnia 2008), organizatorzy: Departament Kultury Urzędu Miejskiego w Elblągu, Galeria EL, Biblioteka Elbląska, Kuria Diecezjalna Elbląska (**cykl 6. koncertów o tematyce pasyjno-paschalnej**).
- **Dzień Cecyliński** muzyków diecezji elbląskiej: cyklicznie w latach 2006-2022, organizator: Kuria Diecezjalna Elbląska (**20 edycji**).
- **Elbląska Szkoła Kantorów**: cyklicznie w latach 2008-2015, organizator: Kuria Diecezjalna Elbląska (**8 edycji**).
- **Warsztaty Muzyki Liturgicznej w Pasłęku**: cyklicznie w latach 2009-2022, organizatorzy: Kuria Diecezjalna Elbląska, parafia św. Józefa w Pasłęku. Uczestnicy:

chórzyści oraz orkiestra kameralna *Capella Sancti Nicolai*: grupa średnio 100 uczestników (**13 edycji**).

- 2009: *Ave maris Stella*
- 2010: *Ave verum Corpus*
- 2011: *Nie lękajcie się!* (rok beatyfikacji Jana Pawła II)
- 2012: *Te Deum laudamus*
- 2013: *Credo in unum Deum* (Rok Wiary)
- 2014: *Cantate Domino cantcum novum*
- 2015: *Ave florum flos* (prawykonanie *Missa in honorem sancti Hyacinthi* napisanej w 1. rocznicę ingresu bp. Jacka Jezierskiego do katedry elbląskiej, muz. P. Bębenek)
- 2016: *Beati misericordes* (Światowe Dni Młodzieży w Krakowie)
- 2017: *Laudate pueri Dominum*
- 2018: *Gaude Mater Polonia* (100-lecie odzyskania niepodległości przez Polskę)
- 2019: *Veni Sancte Spiritus* (rok Stanisława Moniuszki)
- 2020/21: pandemia
- 2022: *Dona nobis pacem* (modlitwa o pokój dla Ukrainy; prawykonanie *Missa Veni Sancte Spiritus* – Msza synodalna napisana na zakończenie I. Synodu Diecezji Elbląskiej, muz. P. Bębenek)
- **Gala Dni Papieskich w Elblągu**: Koncert dedykowany Janowi Pawłowi II: cyklicznie w latach 2008-2022, Hala Widowiskowo-Sportowa w Elblągu, organizatorzy: Biskup Elbląski, Prezydent Elbląga (**13 edycji**).
- **Redaktor Biuletynu parafii św. Jerzego w Elblągu** (2010-2016): autor cyklicznych, coniedzielnich artykułów popularnonaukowych o liturgii, muzyce liturgicznej oraz życiu Świętych.

Udział w spektaklach i nagraniach:

- **Średniowieczny dramat liturgiczny „Ludus Paschalis, czyli Gra o Zmartwychwstaniu”**: 30 marca 2008, katedra pw. św. Mikołaja w Elblągu – Festiwal Paschalia Elbingensia (wykonawcy: Schola Teatru Węgajty oraz Chór Wyższego Seminarium Duchownego w Elblągu).
- **Płyta CD pt. „Boga żywego pragnie moja dusza”**: nagranie w 2009 r. w kaplicy WSD Elbląg (wykonawcy: soliści i chór Wyższego Seminarium Duchownego w Elblągu).
- **Spektakl teatralny pt. „Totus Tuus. Misterium muzyczne”** zrealizowany przez „Teatr A” z Gliwic: nagranie hymnu maryjnego „Akatyst ku czci Bogurodzicy” (jako solista wraz z Chórem Wyższego Seminarium Duchownego w Elblągu), prapremiera 1 maja 2014 - Rynek Solny w Nysie, premiera: 4 maja 2014 - kościół pw. Wszystkich Świętych w Gliwicach; spektakl pod patronatem honorowym kard. Stanisława Dziwisza, arcybiskupa metropolity krakowskiego; projekt dofinansowany z budżetu Miasta Gliwice oraz budżetu Województwa Śląskiego; scenariusz i reżyseria: Leszek Styś, muzyka: Jacek Dzwonowski i Marcin Dzwonowski. Zob. *Totus Tuus*, w: *Teatr A*: <http://teatr-a.org/spektakle/totus-tuus/> (dostęp: 29.03.2023).
W ramach programu „Kultura w sieci” (Narodowego Centrum Kultury) spektakl doczekał się filmowej rejestracji, montażu i udostępnienia dla szerokiego grona odbiorców (100-lecie urodzin Karola Wojtyły). Zob. *Totus Tuus – misterium muzyczne – Online*, w: *Dobre miejsce. Katolickie Centrum Kultury*: <https://dobremiejsce.org/totus-tuus-misterium-muzyczne-online/> (dostęp: 29.03.2023).

6. Inne informacje dotyczące kariery zawodowej:

stanowiska, funkcje, zaangażowanie: kapelan i sekretarz biskupa elbląskiego, notariusz kurii diecezjalnej, diecezjalny korespondent Katolickiej Agencji Informacyjnej (autor depeszy prasowych w serwisie KAI), sekretarz I. Synodu Diecezji Elbląskiej (2016-2020), sekretarz Synodu Biskupów o synodalności (etap diecezjalny), rzecznik prasowy kurii, redaktor cotygodniowych materiałów liturgicznych dla księży oraz organistów diecezji elbląskiej.

Piotr Fouarek

.....
(podpis wnioskodawcy)